

իրարմէ կը զանազանին: գուցե թէ գալարնի ստար լիզոսի բառ ըլլայ: (Հեղմանակը գալարնիի դիմաց հյ., առարկանամասը կը դնէ եւ կը շարունակէ հետեւեալ կերպվ:) Նշանակոթեան կողմանէ շատ լաւ կը համաձայնի գալարնի պարագան է: Կերպայ ժամանակի ծանոցին նայ գրերուն առջեւի ո՞լ նորագոյն հայկական գաւառաբարբառներու մէջ գուրու կիւնայ. զ. օր. լիհ. — հյ., ճողովու — գասակ. հյ., ժողովու, լիրուս — լիրուս: Սկիզբի ո՞լ հայերէնի մէջ տկար շեշտ ունէր, եւ ի դիպուածի որ առարկան բառը գոթերէնի մէջ աւնուեր, պէտք եր որ առ կամ բոլորպին դուրս իշնար, կամ գլխաւոր շեշտ նիւ աւնուր:

Թէ գոթ. գալարնի իրօք հայերէնէ փոխ աւնուած բառ է, անվակելի հաւանական կը լիս, որ ածուցրդինան րից ձլդիւգաւ Ա. Տիմոֆ. Զ. 5 հին հյ. թարգմանոթեան մէջ թարգմանած է՝ «ստարացեց ի ճշմարտոթենէն, նոր հայերէն արքաթանակ գաւառաբարբառութարգմանութեան մէջ»՝ որ ճշմարտոթենինին ստարացած են: Հարիւալ այս տեղուան կազմոթիւնը գոթականի մէջ եղածէն կը ստարբերի:

7. Գաղատ. Դ. 27 համարին մէջ թիշօն թարգմանուած է գոթ. tarmei (հյ. թրգմ. գոչեան) Այս tarmjan բառը որից նշերէն գալարնի հետ համեմատած է, որ ձեւափառէն հնարաւոր է: Սակայն մենաւութիւնը առաջանական կը լիզ, ըստ որում միև գերմանական լիզուներուն մէջ ասոր համապատասխանող ձեւ մը կը պակիս, եւ ածանց տերան գերմանական լիզուներու մէջ սովորաբար էսավէն տարբեր գործածութեան մէջ կ'ունի թիշուայ: Հայերէն զարդարութեան մէջ դաշտական կը լիզ այն յարպերութիւն կայ, ինչ յարաբերութիւն որ գոթ. tarman հյ. առարկան բառերուն մէջ կայ: Գոթացիները բուրդուցանուի բն ատիպուած էին փոխել, որպէս զի բառը շօմուկներնուն համաձայնցնեն: Իմ կարծիքին համեմատ՝ գոթ. barusjan = որդեւուն երիւղանութեան է պատրաստուած էին փոխել կ'ունի բառը գոթ. bērusjos = նաու բառին աղջեցութեան պարական է, որ իր նշանակութեան շորհիւ բարսյանի հետ մերձաւոր կապակցութեան մէջ կ'ունար բերուիլ: Բուրդուցանու մասն բառն բարսյանի փոխաւելվէ՝ գոթացիները բառ մը ստացան, որ ըստ երեւութեան նման կազմութեամբ բառ մ'իբրեւել հիմն կ'ենթադրէր:

(Սաշաշաւ էւ- նուու:)

բարսյան թարգմանուած է (հյ. թրգմ. իւրանց տանց բարի անենէ): գոթերէն բարսյանի համապատասխանող բառ մը գերմանական լիզ զաներու մէջ՝ տեղ մ'ալ գտնուած չէ, եւ ստուգաբանուէն ալ չէ մենուած: Բառս այնպէս ստար է, որ սմանկը զայն փոփոխել կ'ուղինէն: Բարսյան կը նշանակէ ընսեթեն. Ենծեթեն կ'ըսն հայերէն բուրդուցանու երբեմն ալ բուրդուցանուած: Ես կը կարծեմ թէ բարսյան հայերէն բնեւուցանու բառի փոփոխութիւն մ'լիս: Վերջինս իր ձեւափել եւ գլխաւորաբար բով գոթերէն լիզոսի յատուկ բնաւորութենէն այնպէս կը զարտուղէր, որ գոթացիք իւրացուցման գէպքին մէջ այս բառը փոփոխման ենթադրել ստիպուած էին: Կարսիլ է ենթադրել թէ գու գարուն մէջ արդէն՝ *բուրդուցանու առական արտասանութիւնը մը գոթ գութեան ունէր: Վերջաւոր թութեան մը գոյութիւն ունէր: Վերջաւոր թիշուայ ինչ յարաբերութիւն որ գոթ. tarman հյ. առարկան բառերուն մէջ կայ: Գոթացիները բուրդուցանուի բն ատիպուած էին փոխել, որպէս զի բառը շօմուկներնուն համաձայնցնեն: Իմ կարծիքին համեմատ՝ գոթ. barusjan = որդեւուն երիւղանութեան է պատրաստուած էին փոխել կ'ունի բառը գոթ. bērusjos = նաու բառին աղջեցութեան պարական է, որ իր նշանակութեան շորհիւ բարսյանի հետ մերձաւոր կապակցութեան մէջ կ'ունար բերուիլ: Բուրդուցանու մասն բառն բարսյանի փոխաւելվէ՝ գոթացիները բառ մը ստացան, որ ըստ երեւութեան նման կազմութեամբ բառ մ'իբրեւել հիմն կ'ենթադրէր:

Հ. Ա. Վ.

ՀՅՈՒՅՈՒՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՔԱՆԻ ՐԼ ԳԻՑԱՂՈՒԹԻՒՆՔ

Հեր պատուական Հարդեսի վերջին թուուլ կը վերջանար որ, Դր. Տեր-Պողոսիանի աւսումնասիրութիւնը եղիշէի պատութեան աղբիւրներուն վրայ:

1. Այլաւայլ Թիշուայ գործեր ունե Diefenbach I 258. Leo Meyer էջ 366. Bernhardt Vulfilia էջ 567. S. Bugge P Br B. XIII 178.

2. Hoffmann (Germania VIII 2) կը կարծէ թէ բարնիկյան ըստ:

Պատեհ առիթով գիտել կու տամ հէտ մը որ կարծեմ մինչեւ հիմայ չէ նկատուած բանասէներէ:

Եղիշէ և յեղանակի վերջեր պատմել ետք նախարարներուն արձակում ու Պերզի խոսուուր “յամի վեցերորդ միամդամայն արձակել զամենեսեան կենք եւ պատուու”, յանկարծ պատմութեան թելը կը թողու՝ ըսերով “բայց ի տեղի այս ինձ դարձեալ դալ պիտի:”

Յետոյ կը պատմ “սկի կանայք երանել...” եւ կը վերջացըն գիրքն աղօթքով մը՝ առանց դառնալու իր թողած մասին:

Այս յայտնի պակասը՝ որ կարծես կը շեշտուի բարսումայի դէպրով, զոր կը պատմէ թովմա Արծրունի, արդեօք չմ հաստատեր յարգոյ յօդուածագրին ենթադրութիւնը՝ թէ Եղիշէ “յետին դարձեռում փոփոխութեան ենթարկուելով զեղչուեր այլայլուեր է:

Հոս կը կցեմ նաեւ քանի մը դիտողութիւններ ֆաւստով պատմութեան վրայ:

Փաւստովի սա հաստուած թէ “Ստորոտ ամենայն պատմութեանց յաղագս իմ տեղեկութեան, որք միանդամ զամտեանս ընթեռնոյք, տունք տասն՝ համարական թուզու, մինչեւ հիմայ այնպէս կը հասկցուեր թէ Փաւստոս ամբողջ պատմութեանէ վերջ՝ իր վրայ տասը տուն տեղեկութիւն պիտի այց բայց որովհետեւ այնչափ տեղեկութիւն չկայ, այլ միայն երկու տուն, կը կարծուէր թէ կորսուած էին այն տասը տունները:

Վերջիւրս ազգային բանասէր մը սյն հատուածին միտքն այսպէս կը մեխնէր. “բոլոր այս պատմութիւններուն տակ՝ որ իմ վրաս տեղեկութիւններ կը պարունակին, պիտի գտնես տասը տուն եւս:” Սակայն այս մեխութիւնը շատ յարմար չէր:

Արդեօք աւելի լու չչ կարդալ “Ստորոտ ամենայն պատմութեանց եւ յաղագս իմ տեղեկութեան...” այսինքն բոլոր այս պատմութիւններուն եւ իմ վրաս տեղեկութեան տակ՝ պիտի գտնես նաեւ տասը տուն:

Արդարեւ պյս ընթերցումը շատ լաւ կը համաձայնի. որովհետեւ բոլոր պատմութիւններէն վերջ կը գտնենք երկու տուն տեղեկութիւն՝ մին Փաւստոսի եւ Զօրթի, իսկ միւսը Փաւստոսի եղբօր՝ Առատոնի վրայ. իսկ ասնեցէ վերջ նաեւ տասը տուն (Է—Ֆ.Ձ) ուրիշ եպիսկոպոսներու վրայ:

“Յառապելասպան Սանատրկոց արքային մինչեւ յակամայ Հնազանդելն հաւատոցն, եւ ի նորուն հանձնատեան Տրդատոյ...” այսպէս բայց այսպէս բան մը չի պատմեր Խորենացին. եւ այս վերջինն աւելի ճիշդ կը թուի:

Բայց եմէ հաստուածը հակառակ կը թուի Խորենացին, որովհետեւ այնպէս ենթադրել կուտայ թէ Սանատրուկ՝ առապեան սպանելէ եռք՝ ակամայ Հնազանդած է հաւատոցին: Բայց այսպէս բան մը չի պատմեր Խորենացին. եւ այս վերջինն աւելի ճիշդ կը թուի:

Բայց եմէ հաստուածը հակառակ մը “Յառապելասպան Սանատրկոց արքային, մինչեւ յակամայ Հնազանդելն հաւատոցն եւ ի նորուն հանձնատեան Տրդատոյ...” այս ասեն կը հանանակէ առապելասպան Սանատրուկէն մինչեւ Տրդատին Հնազանդութիւնը եւ մահը, եւ այսպէս կը համաձայնի Խորենացին:

“Պան զի է ինչ մեր պատմութիւն՝ որ առաջնն է, եւ է ինչ՝ որ վերջն է. իսկ որ միշն ինչ եղեւ, այս ի ձեռն այլոց զրել գրեցաւ:”

Ըստ իս առաջին պատմութիւնն է անիշատակ ժամանակներ մինչեւ Թագէռու. միշնը Թագէռու եւ Ա. Գրիգոր. իսկ վերջինը՝ Խորովդի. Իսորով Գ. Բուզանդի “սկսկ բառէն պիտի հասկընանք թէ միայն միշնն գրուեցաւ (Ղերուբին և Ագաթանգեղոս): իսկ առաջինն ու վերջինը՝ անդիդ մնացն բուզանդ կը պատմէ վերջն պատմութիւնները. բայց “զի մի ի միջի մերց պատմութեան ընդհատ երեւեցի հուն մին, միշն պատմութեան վրայ եւս պատիկ յիշասակութիւն մը կընէ “զոր օրինակ աղւան մի կարգած ի մէջ որմնն շնորհածց, ի կատարում բռովանդակութեան:” Յետոյ Կ'անցին պատմել “որ ինչ յեւ այսորիկ կարգի:”

Սամասակեած Վարդարան ի Կարիս
Յունիս 10, 1895:

4. Ա. Աստուած

Ո Ւ Ղ Ե Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Ե Ե Ւ Ճ Ա Լ Ո Ւ Ւ Ա Ս Կ Ո Ւ Ն Ե Զ Ե Ե Ւ Ք Ւ

Ժ.:

Պիկ ի Միլսա:

Ուսասառապալէն մինչեւ Օդէսա փոքրիկ քաղաք մի եւս կայ Ենոպուրդ, ըստ Տաճկաց Գէուլ-միւ, զոր Խոսուեր շնուր են Կուպէ անուամբ, որ այնպէս ալ կը յիշուի ժողովրդեան մէջ: Խապատորիս նեղծնէկ փարք քաղաք է, 8000 բնակով, որնցց մի փոքր մասը հայ է, որ անք պատմել եկեւ-